

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ ПОГЛЯД НА ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНОЇ ЗРІЛОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Христина Хворост
(Луцьк, Україна)

У статті викладено результати теоретичного вивчення сутності, особливостей та видів соціальної зрілості особистості. Наведено модель соціальної зрілості та характеристику кожного із компонентів даного поняття. Виділено три виміри соціальної зрілості: особистісний, міжособистісний та соціальний компоненти.

Ключові поняття: особистість, психолінгвістичний підхід, соціальна зрілість, особистісний, міжособистісний, соціальний компоненти.

В статье изложены результаты теоретического исследования природы, особенностей и видов социальной зрелости. Изложена модель социальной зрелости и характеристика каждого из компонентов данного понятия. Выделено три измерения социальной зрелости: личностный, межличностный, социальный компоненты.

Ключевые понятия: личность, психолингвистический подход, социальная зрелость, личносный, межличносный, социальный компоненты.

The article presents the results of theoretical study of peculiarities of nature, peculiarities and kinds of social maturity of personality. The model of social maturity and the characteristics of each component of the particular concept are represented. Three measures of social maturity: personal, interpersonal, social components are proposed

Key words: personality, psycholinguistic approach, social maturity, personal, interpersonal, social components.

Постановка наукової проблеми. У час урбанізації та інформатизації життя сьогодення сучасна психологічна наука розглядає базові цінності й орієнтації особистості як програму особистісного розвитку, що конкретизується в реальних процесах її взаємодії із соціумом. У цьому контексті особливою **актуальністю** нашого дослідження набуває проблема соціальної зрілості особистості як інтегрального елементу в системі соціальних стосунків. Так, ефективність її діяльності залежить від якості її соціалізації, професійної підготовки, уміння швидко орієнтуватися в обстановці, адаптуватися до сучасних умов, адекватно реагувати на ситуацію та взаємодіяти з іншими на благо усього соціуму, передбачати та усувати негативні дії та явища. Перед сучасним суспільством постають завдання не лише забезпечення професійної підготовки молодих фахівців, але і створення умов, необхідних для максимально повного розкриття їхнього внутрішнього потенціалу, спрямування їх на шлях самореалізації і самоактуалізації, побудову ними адекватного індивідуального стилю життя і діяльності, становлення їх як зрілих, готових до подолання життєвих труднощів особистостей.

У зв'язку з цим виникає необхідність вивчення закономірностей становлення соціально зрілої особистості, визначення ключових параметрів цього становлення та їх моніторингу на різних етапах життя. Послуговуючись тезою Л.С. Виготського про те, що психіка особистості має опосередкований характер внаслідок дії на неї знакових систем, що панують у соціумі, а також вважаючи провідною знаковою системою мову, феномен соціальної зрілості особистості як психічне утворення доцільно розглянути з позиції психолінгвістичного підходу [1].

Аналіз останніх досліджень із проблеми. Результати дослідження соціальної зрілості особистості представлені у працях психологів Е.Грінбергера, Б.Б.Косова, К.К.Платонова та ін. Так, як стверджує Е.Грінбергер, психологічна зрілість – це спроби і намагання встановити причину бажаних результатів соціалізації та розвитку особистості, які одночасно корисними для індивіда та соціуму [6, с.155]. У цьому руслі для визначення соціальної зрілості особистості вважаємо необхідним вивчення психологічного розвитку особистості та її адекватного розуміння потреб суспільства, з якими індивід зіткнеться у процесі розвитку і взаємодії.

А. Інкель визначає соціально зрілу особистість як таку, що здатна виконати та задовольнити усі вимоги соціальної системи, цим самим сприяючи стійкості та витривалості цієї системи у часі [7, с. 80]. С.Кон наголошує, що соціальна зрілість особистості – поняття, яке фіксує одне з головних досягнень процесів навчання і виховання, здійснюваних сім'єю, школою, соціальним оточенням, соціумом в цілому. Соціальна зрілість розглядається як стійкий стан особистості, що характеризується цілісністю, соціальною спрямованістю поведінки у всіх сферах життєдіяльності. Зріла особистість – це людина, яка розуміє своє оточення, володіє стійкою єдністю особистісних рис і ціннісних орієнтацій, здатна правильно сприймати людей і себе [4, с. 25]. Вчені наголошують, що для особистості соціальна сутність є більш ціннісною навіть ніж власна індивідуальність. Однак вона може повноцінно бути реалізована завдяки ментальному здоров'ю та здатності до психологічного виживання самої особистості, а не усього соціуму в цілому. За вченнями Е. Фрома, А. Маслоу, Е. Ерікsona, здатність до суспільного залучення є основоположною здорового психологічного розвитку.

Формулювання мети та завдань статті. Неважаючи на доволі широкий формат дослідження соціальної зрілості особистості як результат ефективної соціалізації людини, урахування особливостей цієї соціалізації з допомоги інформаційного простору суспільства залишається острівною уваги вчених. Тому **метою** дослідження є теоретичне вивчення соціальної зрілості особистості з допомоги категоріального апарату психолінгвістики.

Як зазначає Л.В. Засекіна, психолінгвістичний підхід дот дослідження особистості потребує уточнення понять соціально зрілої та мовної особистості [3]. У вивченні поняття мовної особистості за основу береться визначення особистості як конкретної людини з індивідуально-своєрідними розумовими, емоційними, мотиваційно-вольовими властиво-стями. Відтак, індивідуальність будь-якої особистості визначається особливостями організації її пізнавальної, емоційної та мотиваційної сфер. Другий компонент поняття – *мовної* особистості – є похідним від *мови*, що, в свою чергу, розглядається як не лише сукупність знаків, підпорядкованих мовним законам фонології, лексики,

граматики, прагматики, а, передусім, як засіб психічного відображення, узагальнення і перетворення дійсності, що має як колективне, так і індивідуальне начало. У колективному розрізі мова відтворює особливості філогенетичного розвитку людства та відбиває супутність, здійснені ним доцільних перетворень протягом суспільно-історичного розвитку. В індивідуальному аспекті мова слугує важливим чинником і знаряддям соціалізації особистості, адже входження в соціум та комунікація передбачають інтеріоризацію колективного з метою формування індивідуального і своєрідного. Водночас колективне передбачає не лише загальнолюдське, а й національно-специфічне, що слугує ґрунтом для національної ідентичності людини [3].

Виклад основного матеріалу. Концептуальні межі поняття соціальної зрілості у психології є доволі розмитими. Для встановлення цих меж необхідно визначити вимоги соціуму, які людина повинна виконати, а також виявити мінімальний набір властивостей, що вже заздалегідь полегшують зіткнення представників соціуму з вимогами на конкретних стадіях. Так, усі спільноти мають приховані чи відкриті очікування від індивіда, тобто людина вже з дитинства повинна бути більш самостійною, суверенною та здатною висувати власні інтереси та керувати своїм вмінням виживання впродовж усіх періодів життя: росту, розвитку та соціалізації. У зв'язку із цим Е. Грінбергер виділяє три виміри соціальної зрілості: особистісна адекватність, міжособистісна адекватність, суспільна адекватність [6, с.157]. Відповідно у нашому дослідженні соціальна зрілість складається з таких компонентів, як особистісна адекватність (вміння адекватно функціонувати як індивід), міжособистісна адекватність (вміння адекватно взаємодіяти з іншими індивідами) та соціальна адекватність (вміння робити внесок для виживання та збереження усього соціуму, конкретного для даної особи).

Розглянемо детальніше кожен із вищепереданих видів адекватності з урахуванням психолінгвістичного підходу.

1. Сьогодні існують різні уявлення щодо поняття «зрілість». Слід звернути увагу на визначення даного явища з різних дисциплін та узагальнити їх. Отже з біологічної точки зору поняття «зрілість» ґрунтуються на здатності індивіда до виживання. З психологічної перспективи – основним аспектом зрілості є зростання особистості, починаючи від умов безпорадності та залежності від інших до психологічного становлення та автономності. З психолінгвістичної позиції соціальна зрілість передбачає оволодіння мовними знаками, виробленими в ході культурно-історичного розвитку людства та інтеріоризація їх у високорозвинене мовлення як запоруку міжособистісної взаємодії людини.

2. Наступна необхідна вимога суспільства до людини – це вміння адекватно взаємодіяти з іншими людьми. Людина психологічно повинна належати та співіснувати з іншими членами конкретного соціуму, бути пов'язаною з іншими у певному контексті. Це може бути сім'я, приналежність до певної вікової групи (юнацтво, зрілість, старість), сфери, об'єднаної спільними інтересами (економіка, політика, мистецтво, релігія, дозвілля). Ця вимога є двосторонньою необхідністю як для індивіда зокрема, так і для соціуму в цілому. А. Інкелз підкреслює, що ефективне функціонування суспільства великою мірою залежить від надбань особистості, отриманих у процесі обміну мовними системами, думками, поведінкою та соціальними очікуваннями з іншими, приналежними до тієї ж самої групи, а також і до інших. При цьому, риси міжособистісної

адекватності присутні у майже кожній теорії особистісного розвитку. Прикладами є поняття «довіра» та «блізькість», визначені Е. Еріксоном. Зауважимо, що міжособистісна компетентність є центральним явищем у концепті «зрілість» у ряді багатьох психологічних та соціально-психологічних теорій.

3. Останній вимір соціальної зрілості полягає у вмінні робити внесок для виживання та збереження усього соціуму. Заради умови виживання та збереження суспільства, особа повинна щось привносити, вкладати у добробут та благополуччя інших більших соціальних груп, розпізнавати та знешкодити загрозу соціальній солідарності та стабільності, сприяти й покращувати соціальне зміщення. Цей вид адекватності є найбільш складною вимогою поставленою суспільством своїм членам, і невиконання її, є причиною того, що процес соціалізації соціуму, особливо малого, не відбувається, або відбувається частково, неповноцінно. У цьому контексті з позиції психолінгвістичного підходу варто зупинитися на інформаційній безпеці соціуму та її впливу на свідомість зрілої особистості.

Для більш чіткого розуміння поняття соціальної зрілості слід детальніше зосередитись на питанні психологічна залежність, що є основою творчим компонентом поняття «соціальна залежність». Нижче наведена модель психологічної залежності (рис.1). Послуговуючись структурою соціальної залежності Е. Грінбергера та уточнюючи її з позиції психолінгвістичного підходу, розглянемо компоненти соціальної залежності та їх змістове наповнення більш детально.

Рис. 1. Соціальна залежність особистості

Особистісна адекватність тлумачиться як вміння адекватно функціонувати на рівні індивіда, суб'єкта та індивідуальності. Ця адекватність виявляється передусім в самопокладанні і ідентичності. Самопокладання розуміється як здатність особистості самостійно визначати локальні і глобальні життєві цілі, а також створювати програму з їх досягнення. Ідентичність як усвідомлення свого я, своїх станів і властивостей, що визначають конкретний характерологічний профіль особистості. Психолінгвістичні маркери особистісної адекватності виражают, зазвичай, відсутність надмірної необхідності у

соціальному визнанні, почуття контролю, прояви ініціативи, задоволення результатами діяльності, постановку життєвих цілей. Прояви особистісної ідентичності виражається у таких мовленнєвих актах, що відбивають чітке усвідомлення людини свого я, своїх особистісних властивостей і схильностей. Саме таке усвідомлення дає змогу особистості почуватися успішним у провідній діяльності та різних сферах соціального середовища.

Міжособистісна адекватність тлумачиться як вміння адекватно взаємодіяти з іншими індивідами. Ці вміння ґрунтуються на знаннях про соціальні ролі, закономірності комунікативної взаємодії, зокрема характеристики вербалного і невербалного спілкування. На основі цих знань виробляються навички міжособистісної взаємодії як неусвідомлені дійові акти комунікації у соціальному світі.

Серед психолінгвістичних індикаторів є особливості кодування і декодування повідомлення, види комунікативного шуму, дотримання соціальних ролей у процесі комунікації. Важливим психолінгвістичним параметром є поняття УПК і УПСК, введені у науковий обіг І. Гореловим. УПК – це когнітивний механізм, який ґрунтується на першій сигнальній системі, і дає змогу породжувати семантичний задум повідомлення. УПСК – це когнітивно-верbalний механізм, який дає змогу трансформувати наочний задум у мовні знаки, створюючи повідомлення. Серед найважливіших комунікативних шумів, так званих, перешкод у спілкуванні виділяють лінгвістичний шум (недостатнє оволодіння мовою), соціально-інтерактивний шум (незбіг емоційних станів мовців), когнітивно-інтерпретаційний шум (нестача знань одного з комунікантів). Важливими психолінгвістичними характеристиками є знання породження і розуміння мовлення. Важливими аспектами міжособистісної адекватності є поведінкові стратегії спілкування у різних ситуаціях комунікації.

Соціальна адекватність як вміння робити внесок для виживання та збереження усього соціуму. До цієї адекватності належать соціальні зобов'язання, відкритість до соціально-політичних змін, соціальна (етнічна, релігійна, політична) толерантність. Психолінгвістичними маркерами є висловлювання з вираженням почуття спільноти, готовності до співпраці, загальної відкритості до змін, усвідомлення суті толерантності у суспільстві та проявів толерантної поведінки.

Результати дослідження дають змогу дійти таких **висновків**. Соціальна зрілість особистості з позиції психолінгвістичного підходу наближається до поняття мової особистості, водночас і зводиться до неї. Соціально зріла особистість охоплює три виміри: особистісну, міжособистісну і соціальну адекватність, кожен з яких має свою психолінгвістичні особливості. Ураховуючи інформаційну добу сучасного суспільства та опосередкований характер психіки людини вважаємо перспективним вивчення соціальної зрілості особистості з урахуванням інформаційної позиції останньої.

ЛІТЕРАТУРА

1. Выготский Л. С. Мысление и речь / Л.С. Выготский. – М.: Лабиринт, 2001. – 368 с.
2. Горелов И.Н. Избранные труды по психолингвистике / И.Н. Горелов – М.: Лабиринт, 2003. – 320 с.
3. Засекіна Л.В., Засекін С.В. Психолінгвістична діагностика / Л.В. Засекіна, С.В. Засекін. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту, 2008. – 199 с.

4. Кон И.С. Социальная психология / И.С. Кон. – М.: Московский психолого-социальный институт, 1999. – 552 с.
5. Наумчик Н.В. Психологічна зрілість студентів у контексті актуальних проблем психологічної науки і практики / Н.В. Наумчик // Особистість у просторі культури: Матеріали Всеукраїнського науково-практичного симпозіуму 24 вересня 2009. - Севастополь: Рібест, 2009. - С 88-91.
6. Greenberger E. Education and the Acquisition of Psychological Maturity. – New York: Irvington Publishers, Inc., 1982. – Р. 155–189.
7. Inkeles A. Society, Social Structure and Child Socialization. In J.A. Clausen(Ed.), Socialization and Society – Boston: Little, Brown, 1968. – Р.74 – 129.

УДК 81'23

ІНДИВІДУАЛЬНО-ОСОБИСТІСНИЙ ПІДХІД У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Олена Чернякова
(Переяслав-Хмельницький, Україна)

У статті розкрито індивідуальні підходи до вивчення іноземної мови дітьми шестирічного віку. Обґрунтовано доцільність індивідуально-особистісного підходу вчителя до кожного учня що веде до більш широкого вивчення мової особистості.

Ключові слова: іноземна мова, індивідуальний підхід, мовна особистість, виховна дія.

В статье рассмотрены индивидуальные подходы к изучению иностранного языка детьми шестилетнего возраста. Обосновывается целесообразность индивидуально-личностного подхода учителя к каждому ученику что ведет к более широкому изучению языковой личности.

Ключевые слова: иностранный язык, индивидуальный подход, языковая личность, воспитательное действие.

In this article are shown the individual approaches to study a foreign language by the pre-school children. Individual and personality approach of the teacher to every pupil that lead to wider study of the lingual personality is proving.

Key words: foreign language, individual approach, lingual personality, educational action.

Постановка проблеми. Питання про те, де в дійсності прорахунок, що призводить до низької ефективності курсу навчання мови, залишається недостатньо дослідженім, тому в галузі педагогічної психології як науки й педагогічній практиці це проблема є важливою й актуальною. Основи успішності навчальної діяльності розглянуті П.Я.Гальперіним, О.О.Леонтьєвим, С.Ф.Рибалко, J.Carrrol, C.Sox та ін. Психологія педагогічної діяльності – об'єкт дослідження багатьох науковців. Практика й наукові дослідження показують, що діяльність учителя є специфічною, оскільки основним її об'єктом є особистість учня. Саме тому вихідними моментами сучасного навчання є не